

გადასახადი, როგორც სახელმწიფოს შემოსავალი

ჟუჟუნა ნიკლაური

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

ნათია შენგელია

სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში,
სტუ უფროსი მასწავლებელი

რევაზ შენგელია

ედ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

სახელმწიფო საკუთარი ფუნქციების შესრულებისას გაიღებს გარკვეულ ხარჯებს. ეს ხარჯები ბიუჯეტიდან ფინანსდება. თავად ბიუჯეტი კი უპირატესად გადასახადებით ყალიბდება. სამგასამე-
ლია, რომ საკუთარი ფულისა და ჯარის გარეშე სახელმწიფოს შეუ-
ძლია არსებობა, გადასახადების გარეშე კი ვერ იარსებებს, ვერ
განახორციელებს საშინაო და საგარეო ეკონომიკურ ფუნქციებს.
ძირითადად გადასახადების ხარჯზე ფორმირებულ სახელმწიფო
ბიუჯეტთან სისხლხორცეულ კავშირშია: მეწარმე, დაქირავებული
მუშაკი, ოფიცერი, ჯარისკაცი, მესამღვრე, მეზაქე, პოლიციელი,
პარალმენგარი, მინისტრი, მოსამართლე, მეცნიერი, მწერალი,
ექიმი, პედაგოგი, პენსიონერი, სტუდენტი, ინვალიდი, უმუშევარი
და მრავალი სხვა, რადგანაც ყველა ისინი საბაზრო გარემოსა თუ
არსებობისა და განვითარების წყაროს ბიუჯეტის ხარჯზე ღებუ-
ლობენ. **სწორედ ამიტომ, ნებისმიერი მოქალაქე კარგად უნდა ერკ-**
ვეოდეს გადასახადების არსში, ფუნქციებში, სახეობებში და მათი
აღმინისგრილებისა და გამოყენების საკითხებში.

სამწუხაროდ, ზოგჯერ გადასახადს განმარტავენ როგორც უნაფასოებო (აუნაზღაურებელ) შენატანს ბიუჯეტში (Современная экономика. Ростов-на-Дону «Феникс». 1999. С. 295), რის გამოც გადასახადი აღიქმება, როგორც ხარკი. ხარკს კი უხდიან დამპყრობელს. გადასახადი არც ბეგარაა. ბეგარას უხდიან მებატონეს. გადასახადი არის სახელმწიფოს შრომის საზღაური იმ ფუნქციებისათვის, რასაც იგი აწარმოებს. ეს ფუნქციები და გადასახადი უნდა იყოს მჭიდრო კავშირში. ანუ სახელმწიფოს მიერ როგორც სრულდება კუთვნილი ფუნქციები, ისეთი უნდა იყოს გადასახადიც. მთავარია გაირკვეს—რას ვთხოვთ სახელმწიფოს? თუ ვთხოვთ სოციალური პროგრამების დაფინანსებას, უფასო ჯანდაცვას, განათლებას, მაშინ გადასახადები უნდა გაიზარდოს, რაც ბიზნესს შეაფერხებს. და პირიქით — თუ გვინდა სახელმწიფო შემლუღული ბიუჯეტით, მაშინ გადასახადები უნდა შემცირდეს, მეტი შემოსავალი უნდა ღვეტოვოთ მეწარმეს, მოქალაქეს და ეს შემოსავლები, დაე, მათ გამოიყენონ სურვილისამებრ და უფრო ეფექტიანად.

სახელმწიფომ ჯერ მომგებიანი ანუ სამეწარმეო საქმიანობისათვის ხელსაყრელი საბაზრო გარემო უნდა შექმნას და მერე იფიქროს დაბეგვრაზე. ვინაიდან მოგების (შემოსავლის) უქონლობის შემთხვევაში, არც გადასახადს ექნება ადგილი. სახელმწიფო პირდაპირ გადასახადის აკრეფაზე არ უნდა გადავიდეს. სამწუხაროდ, ჩვენს ქვეყანაში გადასახადი ზოგჯერ „რძის საწველი აპარატის“ (ფისკალურ) ფუნქციას უფრო ასრულებს, ვიდრე „მართვის ალვირის“ (რეგულირების) ფუნქციას. ხაზგასასმელია, ისიც, რომ გადამხდელისათვის გადასახადის გადახდა ისეთივე არასასიამოვნო, მაგრამ აუცილებელი პროცესია როგორც კბილის ამოღება. თუ ექიმისათვის წმინდაა ჰიპოკრატეს ფიცი, გადამხდელისათვის პრინციპი — „გადაიხადე გადასახადი და იყავი მშვიდად“.

სახელმწიფოს ევალება აკრეფილი გადასახადების ადეკვატური ბიზნეს-გარემოს შეთავაზება მეწარმეთა ფენისა და მთლიანად საზოგადოებისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ მორალური უფლება აქვთ თავი აარიდონ გადასახადების გადახდას. ამჟამად, მეწარმეს და სახელმწიფოს ასე თუ ისე ახერხებს საკუთარი ინტერესების დაცვას, დაქირავებული მუშაკი კი—ვერა. სახელმწიფო

ვალდებულია დაარეგულიროს დამქირავებელსა და დაქირავებულს შორის ურთიერთობები პროფკავშირების მეშვეობით. პოლიტიკოსებმა უნდა მართონ პოლიტიკა, ხოლო თავად პოლიტიკოსები არჩევნებიდან არჩევნებამდე—მოქალაქეებმა, ამომრჩევლებმა.

გადასახადის განაკვეთის საგანგებო მრდით სუსტდება საწარმოო საქმიანობის ფინანსური და ეკონომიკური სტიმულები, მუხრუჭდება და დეფორმირდება ქვეყნის წარმოება, მნიშვნელოვნად კლებულობს შენაგანები ბიუჯეტში. ამით ძნელდება სახელმწიფოს წინაშე მდგარი ამოცანების გადაჭრა, უმჯობესდება ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბები და ზოგჯერ საწარმოო საქმიანობა საერთოდ აზრს კარგავს. იკვლევდა რა გადასახადის განაკვეთსა და ბიუჯეტში შესული საგადასახადო შემოსავლებს შორის კავშირს **ამერიკელმა მეცნიერმა ა. ლაფერმა აჩვენა, რომ გადასახადის განაკვეთის ზრდა ყოველთვის არ ზრდის სახსემწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებს. კერძოდ, თუ გადასახადის განაკვეთი გასცდა რაღაც კრიტიკულ ზღვარს, შემოსულობანი ბიუჯეტში იწყებს კლებას. ა. ლაფერმა დაასაბუთა, რომ ერთი და იგივე შემოსავლის მიღება შესაძლებელია როგორც საკმაოდ დაბალი, ისე მაღალი საგადასახადო განაკვეთის პირობებში. საქმე იმაშია, რომ შედარებით დაბალი საგადასახადო განაკვეთი აუმჯობესებს დაბეგვრის ობიექტების რაოდენობას, იზიდავს სულ უფრო მეტ მეწარმეს. და პირიქით, გადასახდების ზრდასთან ერთად მეწარმეთა ნაწილი კოგრდება, გადადის ჩრდილოვან ეკონომიკაში და შრომისადმი სტიმულები ქრება. ა. ლაფერის თეორიის ნაკლი ის არის, რომ მან ვერ დაასახელა საგადასახადო განაკვეთის კრიტიკული სიდიდე. თუმცა, არსებობს ნიშნები, რომელთა მეშვეობით შეიძლება გაირკვეს, გადასახადი ზღვარს გადასულია თუ არა. ესაა: ა) საგადასახადო განაკვეთის ზრდასას ბიუჯეტში შემოსულობანის არაპროპორციულად ნელი ზრდა, მეტიც, შემცირება; ბ) ეკონომიკური ზრდის ტემპების დაცემა, გრძელვადიანი კაპდაბანდებების შემცირება, მოსახლეობის მაგერიალური მდგომარეობის გაუარესება; გ) ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზრდა, გადასახდების გადახდისაგან ფარული და აშკარა თავის არიდება. მაშასადამე, არსებობს გადასახადების ამოღების ობიექტური საზღვარი, რომელიც შესაძლებლობას იძლევა, ერთის**

მხრივ, გაიზარდოს სახელმწიფოს შემოსავლები, მეორეს მხრივ, გაიზარდოს მეწარმეთა დაინტერესება წარმოების განვითარებაში და ეკონომიკის გამოცოცხლებაში. ხელმძღვანელობს რა ამ დასკვნით, ბევრი სახელმწიფო ცდილობს სამეწარმეო საქმიანობა გახადოს უფრო მიმზიდველი, ხოლო გადასახადები—უნიფიცირებული, სტაბილური, მსუბუქი და მოქნილი.

გადასახადი, როგორც გადამხდელსა და სახელმწიფოს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების ამსახველი კატეგორია და ეკონომიკის მართვის ირიბი მეთოდი, მოწოდებულია დააბალანსოს გადამხდელისა და სახელმწიფოს ინტერესები. წინააღმდეგ შემთხვევაში, აღარც გადამხდელი იქნება და აღარც სახელმწიფო. **სსენებული „მისიის“ განხორციელებისთვის გადასახადმა უნდა შეასრულოს შემდეგი ფუნქციები:**

ფისკალური ფუნქცია ანუ ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების მობილიზება, მართვის აპარატის, არმიის, გზებისა და მაგისტრალების მშენებლობის, საბიუჯეტო ორგანიზაციის მუშაკთა შენახვისათვის, მეცნიერებისა და ტექნიკის ფუნდამენტური მიმართულებების განვითარებისათვის, შრომის უუნაროთა, უმუშევართა და სხვათა დახმარებისათვის.

არსებობს ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლების ზრდის სამი ძირითადი წესი: ა) გადასახადის გადამხდელთა წრის გაფართოება; ბ) იმ ობიექტების რაოდენობის ზრდა, საიდანაც ამოიღება გადასახადები; გ) საგადასახადო განაკვეთების ზრდა. ხაზგასასმელია, რომ ბიუჯეტში შემოსავლების ზრდისკენ სახელმწიფოს სრაფვამ არ უნდა შეასუსტოს გადამხდელთა ეკონომიკური საქმიანობით დაინტერესება;

სოციალური სიკეთის გადანაწილების ფუნქცია ანუ დაბეგვრის მეშვეობით მაღალშემოსავლიანი ფენებიდან შემოსავლების დაბალ შემოსავლიან სოციალურ ფენებზე გადანაწილება და ამით უთანაბრობის რამდენადმე შერბილება;

ეკონომიკური განვითარების რეგულირების ფუნქცია ანუ ეკონომიკური აქტივობის ზრდისა და შეკავების უზრუნველყოფა. **ეკონომიკური ფუნქციით გადასახადს შეუძლია შეასრულოს სამეურნეო საქმიანობის მასტიმულირებელი, შემზღუდველი და მაკონტროლე-**

ბელი როლი. ასე მაგალითად: ა) მცირე საწარმოებისადმი და ფერმერული მეურნეობებისადმი შეღავათების მიცემა არსებობის პირველ წლებში მათ საშუალებას აძლევს ფეხზე დადგნენ, დააგროვონ გარკვეული კაპიტალი წარმოების სრულყოფის, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და ეროვნული წარმოების ჩამოყალიბების **სტიმულირებისათვის**; ბ) გადასახადებით არ იბეგრება რა მოგების რეინვესტირებული ნაწილი ამით **ხელი ეწყო** წარმოების გაფართოებას; გ) სახელმწიფო მრდის რა ტარიფებს შემოტანის პოლუქციაზე, ამით იგი ზღუდავს უცხოური საქონლის შემოდინებას, **იცავს და კეთილ სასურველ პირობებს ქმნის სამამულო წარმოებისათვის**; დ) სახელმწიფო აწესებს რა შემოგებაზე მაღალ გადასახადებს, ამით **აკონტროლებს** საქონელზე და მომსახურებაზე ფასების მოძრაობას; ე) გადასახადებს იყენებენ მთავრობის აზრით მავნე საქმიანობის ხელშესაშლელად, **შესაზღვრავად**. კერძოდ, გადასახადები სიგარეტზე და სპირტიან სასმელებზე, ე.წ. „ცოლვების გადასახადი“ ამოიღება როგორც შემოსავლების მიღების მიზნით, ასევე სიგარეტის მოწვევისა და სმისაგან ადამიანების ჩამოსაშორებლად.

გადასახადების ჩამოთვლილი ფუნქციები მჭიდრო ურთიერთკავშირშია: ფისკალური ფუნქციის რეალიზაცია მატერიალურ ბაზას ქმნის ეკონომიკური ფუნქციის ანუ სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქციის განხორციელებისათვის. და პირიქით, უფრო შედეგიანი, ეფექტიანი საქმიანობისაკენ მიმართული საგადასახადო პოლიტიკა (**ეკონომიკური ფუნქცია**), შესაძლებლობას იძლევა აუცილებელი საშუალებებით შეივსოს სხვადასხვა დონის ბიუჯეტი (**ფისკალური ფუნქცია**). თუმცა, ფუნქციების ამგვარი შინაგანი ურთიანობა არ გამორიცხავს მათ შორის წინააღმდეგობას, კერძოდ, ფისკალური ფუნქციის გადამეგება ამცირებს საზოგადოების ეკონომიკურ აქტიურობას.

გადასახადები ჩვეულებრივ იყოფა პირდაპირ და ირიბად. **პირდაპირია გადასახადები, რომლითაც იბეგრება შემოსავლები და ქონება.** ამის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია საშემოსავლო გადასახადი, მოგებიდან გადასახადი, ასევე, ქონების გადასახადი. ამ გადასახადებს ეწოდება პირდაპირი, რადგანაც გადასახადის

ტვირთი უშუალოდ მას აწვება, ვინც გადასახადს იხდის.

ირიბი გადასახადებით იბეგრება ხარჯები. ამ გადასახადებს შორის ყველაზე უფრო ცნობილია დამატებული ღირებულების გადასახადი და აქციში ბენზინზე, თამბაქოზე და ალკოჰოლურ სასმელებზე. ამ სახეობის გადასახადებს ირიბი ეწოდება იმიტომ, რომ მას, როგორც ფასის ნაწილს იხდის მყიდველი და ბიუჯეტში გადარიცხავს გამყიდველი.

განასხვავებენ, ასევე, პროგრესიულ, პროპორციულ და რეგრესიულ გადასახადებს. **პროგრესიული დაბეგვრისას გადასახადის საშუალო განაკვეთი იზრდება შემოსავლის ზრდის შესაბამისად.** მაგალითად, X პირის შემოსავალი შეადგენს 10 000 ლარს, ხოლო Y პირისა – 20 000 ლარს. ასეთ შემთხვევაში X პირი იხდის 1 000 ლარს (10%-ს), ხოლო Y პირი – 2 000 ლარზე (10%-ზე) მეტს. **პროპორციული დაბეგვრისას გადასახადის საშუალო განაკვეთი უცვლელი რჩება შემოსავლის ნებისმიერი ღონისათვის.** მაგალითად, თუ X პირი 10 000 ლარის შემოსავალზე იხდის 1 000 ლარს (10%-ს), მაშინ Y პირმა – 20 000 ლარის შემოსავალზე უნდა გადაიხადოს. – 2 000 ლარი (10%). **რეგრესიული დაბეგვრისას გადასახადის საშუალო განაკვეთი მცირდება შემოსავლის ზრდასთან ერთად.** მაგალითად, თუ X პირი 10 000 ლარის შემოსავალზე იხდის 1 000 ლარს (10%-ს), მაშინ Y პირმა 20 000 ლარის შემოსავალზე უნდა გადაიხადოს 2 000 ლარზე (10%-ზე) ნაკლები.

არსებული კანონმდებლობით, სახელმწიფო გადასახადებით ბეგრავს კერძო პირებსა და საწარმოებს. **გადასახადი არის სავალდებულო ფულადი შესატანი, რომელსაც საოჯახო მეურნეობები და ფირმები სახელმწიფოს სასარგებლოდ იხდიან მის მიერ საშინაო და საგარეო ფუნქციების შესრულებისათვის.** უწინდელი 21 გადასახადის ნაცვლად საქართველოს საგადასახადო კოდექსით (შემოღებული იქნა 2004 წლის 22 დეკემბერს) **გათვალისწინებულია ოთხი სახელმწიფოებრივი:** მოგების გადასახადი, დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადი, საშემოსავლო გადასახადი, აქციში და ერთი ადგილობრივი გადასახადი – ქონების გადასახადი.

საგადასახადო განაკვეთი არის გადასახადის ოდენობა, რომელიც პროცენტებში გამოიხატება. საქართველოში გადასახადს

ანგარიშობენ და იხდიან ლარებში. **საშემოსავლო გადასახადი შეადგენს 20%-ს.** წინათ არსებული 12-პროცენტიანი საშემოსავლო და 20 პროცენტიანი სოციალური გადასახადის ნაცვლად, რომელთა ჯამი შეადგენს 32 პროცენტს, 2008 წლიდან დაწესდა ერთი ჯამური გადასახადი და დაიწია მან 20 პროცენტამდე. ამ გადასახადს ყოველთვიურად ის პირები (რეზიდენტი და არარეზიდენტი) იხდიან, რომლებიც შემოსავალს საქართველოში იღებენ, მიუხედავად იმისა, საქართველოს მოქალაქეები არიან თუ არა.

2008 წლიდან მოგების გადასახადმა 20-დან 15 პროცენტამდე დაიწია. აღნიშნულ გადასახადს იხდის როგორც საქართველოს, ისე უცხოეთის საწარმო (ფირმა), რომელიც საქმიანობს და მოგებას იღებს საქართველოში. დაბეგვრის ობიექტი არის მთლიანი მოგება, ანუ ის მოგება, რომელიც გაიანგარიშება, როგორც სხვაობა მთლიან შემოსავლებსა და მთლიან ხარჯებს შორის.

დამატებული ღირებულების გადასახადი არის საქონლის (მომსახურების) წარმოების ან განაწილების ყველა ეტაპზე დამატებული ღირებულების გარკვეული ნაწილის ბიუჯეტში ამოღების ფორმა. იგი არის ირიბი გადასახადი, რადგანაც მას იხდის მყიდველი, ხოლო ბიუჯეტში გადარიცხავს გამყიდველი. **დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადი დღე შეადგენს 18%-ს.** დღგ-ს იხდის მეწარმე, რომლის შემოსავალიც ერთი წლის განმავლობაში აღემატება 100 000ლარს, ასევე, ის გამყიდველი, რომელიც გარკვეული სახის იმპორტს ახორციელებს;

აქციზი, ასევე, არის ირიბი გადასახადი. აქციზის გადასახადს იხდის ის პირი, რომელიც საქართველოში აწარმოებს სახელმწიფოს მიერ დაგენილ აქციზურ პროდუქციას (ნავთობპროდუქტებს, თამბაქოს ნაწარმს, სპირტიან სასმელებს), ან ანხორციელებს აქციზური პროდუქციის იმპორტს. ამ გადასახადის ძირითადი მიზანია ბიუჯეტის შევსება და მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა. **აქციზური განაკვეთი დგება ორი ფორმით: ადვალური—რაც ნიშნავს აქციზური განაკვეთის ფასის შესაბამის დადგენას და ფიზიკურ ერთეულზე (ლიტრი, კოლოფი და სხვ.).**

ქონების გადასახადი, წარმოადგენს ადგილობრივ გადასახადს, რომლის შემოღების უფლება აქვს თვითმართველობის ადგილ-

ობრივ ორგანოებს. მასში შედის უძრავი ქონების, მსუბუქი ავტომობილების, თვითმფრინავების, იახტების, შვეულმფრენების მფლობელების, საქართველოს საწარმოების ქონების მფლობელობის საშუალო წლიური საბალანსო ნარჩენი ღირებულების -1% . **ადგილობრივ გადასახადის შემოღების უფლება აქვს თვითმართველობის ადგილობრივ ორგანოებს.**

საბაჟო საქმის რეგულირების საფუძვლებს საქართველოში აწესებს საბაჟო კოდექსი. საბაჟო გადასახადით იბეგრება საქონლის უცხოეთიდან შემოზიდვა (იმპორტი) და უცხოეთში გაზიდვა (ექსპორტი). ახალი საბაჟო კოდექსით წინათ მოქმედი 16 საიმპორტო გარიჟიდან დარჩა მხოლოდ სამი სახის საბაჟო გარიჟი: **ნულოვანი, 5–პროცენტისანი და 12–პროცენტისანი.** ნულოვანი განაკვეთი ვრცელდება მანქანა–დანადგარებზე, ძირითად საწარმოო საშუალებებზე, ნებისმიერი სხვა სახის არასასოფლო–სამეურნეო ნედლეულზე. სასოფლო–სამეურნეო პროდუქციაზე კი დაწესდა ყველაზე მაღალი განაკვეთი– 12% . სასოფლო–სამეურნეო ნედლეული საბაჟო განაკვეთით არ იბეგრება, რათა ამ სექტორის განვითარებას შეეწყოს ხელი. **საბაჟო მოსაკრებელი** კი საბაჟო მომსახურების საფასურია.